

Een fraai jaargetijde

Herfst, herfst wat heb je te koop. Duizend kilo bladeren op een hoop. Dat is in deze tijd van het jaar het vertrouwde beeld na een periode stormweer. Ik hoop maar dat we dit jaar lang kunnen genieten van de bladeren aan de bomen in de vele fraaie tinten. Een prachtig verschijnsel, de verkleuring van alle tinten groen naar het goudgeel, oranje, roodbruin in vele nuances. De afnemende daglengte met dalende temperatuur zijn de sturende factoren. Tijdens het groeiseizoen vormen de bladeren het voedsel voor de boom, suikers en zetmeel, die in een onophoudelijke stroom naar stam en takken worden gevoerd. In de herfst komt er een eind aan dit proces. Voor het blad sterft wordt het aanwezige zetmeel nog in suiker omgezet die door de boom als reserve wordt opgetast. In koude nachten stagneert de afvoer van suiker, het veroorzaakt de vorming van een rood pigment dat gemengd met het geel van het nu minder aanwezige bladgroen de fraaie rood/geel tinten oplevert. In de herfst is het werk van de voedselproducerende bladeren volbracht, het voedsel ligt als reserve in stam en takken opgeslagen. Wat dringt zich hier een prachtige overeenkomst op. Ligt het namelijk niet voor de hand de voedselproducerende bladeren te vergelijken met voedselverzamelende bijen en de stam van de boom, het individu, met de hechte bijentros? Beiden gaan de winter goed toegerust tegemoet dankzij het werk van de duizenden gestorven eenlingen.

En de winterimker?

Die gaat door striemende regen en stormvlagen naar vergadering of discussieavond. Aangekomen bij het gebouwtje blijkt de sleutel zoek, maar uiteindelijk zit dan toch iedereen met een dampende bak koffie voor z'n neus en heet de voorzitter een ieder welkom met welgemeende excuses voor het ongemak met de sleutel. Op zulke avonden worden, hoe kan het anders, de ervaringen over het bijenjaar 1995 uitgewisseld. Een jaar dat, zoals altijd, weer héél bijzonder was. Elk jaar is een praktische bijenles, die weer tot leven komt als het notitieboekje wordt nagelezen. Neem nu louter het volgende.

Kunstraat uitbouwen

Toen in de jaren vijftig het Bijenhuis te Wageningen als eerste in Europa het gewapend kunstraat introduceerde maakte ik er gelijik gebruik van omdat ik vond, als veer-

tienjarige snotaap met minimale praktische ervaring, dat je met modern materiaal moest imkeren. Het is leuk te weten dat ik toen met het droombeeld rondliep ooit grootimker te zullen worden. Het kan verkeren, want momenteel werk ik samen met een bevriend collega-imker op Terschelling en bezitten we samen een veertigtal volken. Mijn imkermaatje gebruikt het niet-gewapende kunstraat en dat houdt in dat hij een aantal dagen druk doende is om vele tientallen velletjes in te smelten.

Het is een aantal jaren gepropageerd om het velletje kunstraat op de onderlat te laten rusten. De bovenkant zou door de bijen keurig aan de bovenlat worden vastgebouwd met als resultaat een fraai uitgebouwde raat. Onbegrijpelijk dat we maar blijven doormekken, want onderzoek op de Ambrosiushoeve in 1990 toonde iets anders aan. Ik citeer:

'Aan de onderlat vastgezette kunstraat wordt niet zo mooi uitgebouwd als boven vastgezette kunstraat. Als de kunstraat niet direct wordt uitgebouwd is de kans groot dat ze bol komt te staan tussen de draden'.

Hieraan kan ik toevoegen dat het bovenstuk van het vel vaak omkrult en er warbouw ontstaat. Volg, om ergernis te voorkomen deze manier dus maar niet na. Er is een heel eenvoudige manier om mooi uitgebouwde kunstraat te krijgen, hang ze in de bovenbak.

Leren door noteren

Zo'n notitieboekje is een goudmijn. Leest u even mee? **'10 mei:** De bloei van de kruipwilg loopt af. Esdoorn nog in volle bloei, paardebloem over hoogtepunt heen. Honingkamers afgenomen. Extra ruimte gegeven met veel kunstraat, gevoerd.

17/6/95: Al weken lang de Europese moesson met maxima tussen de 11 en 14 graden. Op de dertiende was er een rustpauze, er werd veel grijs stuifmeel verzameld. Overigens is er weinig te halen. Van de afleggers de vliegopening verkleind in verband met roverij. Broedafleggers boven het Snelgrovebord doen het bijzonder goed, ze profiteren van de warmte van het ondervolk. Er wordt mooi uitgebouwd, wel voeren. Op 26 mei in een drieramer een raat met doppen, op 6/6 werd er getuut. Op 22/6 inspectie op aanwezig zijn broed. Bij het optillen van het dekplankje klonk een oorverdovend gehuil. Verbijsterd heb ik een paar minuten naar het volkje staan kijken, toen voorzichtig een paar raten gelicht. Als verdwaasd renden de bijen door elkaar, hier en daar op de raat wanhopig stertselend. De boodschap was duidelijk, moerloos'. In mijn

imkersleventje heb ik 'bijenwanhoop' in deze mate nog nooit eerder meegemaakt en zo intens beleefd. Dagelijks vertel ik aan de vele bezoekers van ons imkermuseum op Terschelling dat een bijenvolk geen emoties kent. Zo hebben we het toch altijd geleerd? Maar wat is na deze dag de twijfel gegroeid. Tien minuten daarvoor had ik een drieramer gemaakt met een gesloten dop. Nog onder de indruk van het voorafgaande heb ik de dop ruim van de raat gesneden en deze tussen de raten van het moerloze volkje gehangen. Eerst de bovenkant van twee raten wat ingedrukt en in de nu ontstane ruimte voorzichtig de dop laten zakken. Met de was van een paar uitgebroken moercellen is de dop verder bevestigd. Ze werd direct in bezit genomen door een aantal bijen. Natuurlijk was dit het resultaat van het koningindeferomoon, maar om de romantiek van deze avond in stand te houden zag ik er een aandoenlijke verklaring in van trouw aan de nog niet geboren koningin. Vurig hoop ik dat de inhoud van de dop niet is beschadigd door het gemanipuleer, want dat verdienen deze bijen niet'.

30 juni: ingehangen dop drieramer volledig ingebouwd, het leek wel een burcht waarin de koningin zat opgesloten. Het volgroeide moertje heeft zich niet kunnen bevrijden en was dood, waarschijnlijk gestikt. Einde verhaal? Nee. Nadat de maximumtemperatuur aan de wal al dagenlang 20 tot 25 graden aanwijst tegen 14 graden op de Wadden met af en toe mist en lage wolkenflarden, is eindelijk ook hier de zomer losgebarsten met een middagtemperatuur rond de eenentwintig graden. Vanmiddag een zwermpje geschept en die kwam als geroepen. De raten van de moerloze drieramer in een zesraams kastje afgeslagen vergezeld van veel rook. Daarna een uitgebouwde raat uit de voorraad ingehangen, drie velletjes kunstraat en nog twee uitgebouwde raten. Opnieuw veel rook en water uit de plantespuut. Daarop het zwermpje afgeslagen. Aldoende de geurindruk van beide volkjes gemaskeerd. Er werd veel gestertseld en gewaaierd, geen vechterij.

17/7: vijf mooie raten broed, overgehangen in tienramer.

31/7: negen raten broed (twee bijgehangen uit een aflegger), honingkamer geplaatst met vijf raampjes voorbouw vanwege komende heidebloei.

22/8: ruimte gegeven, raampjes met voorbouw fantastisch uitgebouwd, twee volledig verzegeld verwijderd plus drie uitgebouwde raten vol honing.

De chaos-aanpak

De geschetste aanpak heeft succes gehad. Niet iedereen zal deze manier van werken op prijs stellen,

maar ook in de bijenwereld geldt 'zachte heelmeesters maken stinkende wonden'.

Wat ik heb gedaan is een nieuwe situatie scheppen voor beide groepen bijen. Door het vervangen van de raten van het moerloos deel door reserveraten zonder de vertrouwde 'eigen' geur plus kunstraat en nieuwe woning was er voor hen niets vertrouwds meer te verdedigen. Een zwerm, groot of klein, heeft nooit iets te verdedigen en deze kwam in een omgeving vol rook. Alle bijen gingen aan de schoonmaak door te waaieren en stertselen. Na het optrekken van de rook was voor alle bijen de situatie ontstaan van nieuwe raten, een jonge koningin en een woning op maat. Dit is mijn chaos-aanpak. Ook toe te passen als er in een volk eierleggende werkbijen aanwezig zijn. De aanpak komt op hetzelfde neer. Zet op de plek van het volk met eierleggende werkbijen een andere bodem met broedbak. Hang hierin twee schone raten aan een zijkant en sla alle raten van het volk met eierleggende werkbijen in deze bak af. Vervolgens van een reservevolkje de raat met leggende koningin opzoeken en even apart hangen, de overige raten afslaan in de nieuwe woning. Alles vergezeld door veel rook en water uit de plantespuut. Aanwezig voer in de raten van het reservevolkje ontzegelen en deze in het midden van de nieuwe woning hangen met daartussen het raam met de koningin. De bak verder opvullen met raten. Liefst met wat ontzegeld voer, anders raten uit het volk met eierleggende werkbijen en die goed nat spuiten. Nooit raten met bultbroed terughangen. Het volk voorlopig met rust laten.

305

Het weer in november

In de periode 1961-1990 scheen de zon gemiddeld 55 uur, viel er 79 mm regen en was de gemiddelde maximumtemperatuur 8,9°C.

November-maanden

Jaar	Zon uren	Neerslag (mm)	Max.temp. (°C)
1990	normaal	zeer nat (110)	normaal
1991	normaal	zeer nat (112)	normaal
1992	normaal	zeer nat (117)	zacht (10,8)
1993	z.zonnig (79)	droog (51)	zeer koud (5,1)
1994	normaal	droog (48)	zeer zacht (12,6)

Geraadpleegd

Ruijter, A. de, Eijnde, J. van den, Steen, J. van der. Het vastzetten van kunstraat tegen de onder-of bovenlat. Bijenteelt 93(11): 292
Johnson, Hugh, Het bomenboek 1974: 12.